

SET CARTES INÈDITES DE VERDAGUER A MISTRAL

Josep M. SOLÀ i CAMPS
Ramon PINYOL i TORRENS

La relació entre Jacint Verdaguer i Frederic Mistral es va iniciar arran dels Jocs Florals de Barcelona de 1868, als quals assistiren com a convidats una colla de felibres encapçalats pel poeta de Mallana.¹ Verdaguer va participar en aquell certamen amb l'*Espanya naixent*,² antecedent de *L'Atlàntida*, que no fou premiat i ni tan sols esmentat pel jurat. Això no obstant, el poeta baixà a Barcelona a la festa dels Jocs, força molest pel seu fracàs, però amb la intenció de veure el seu admirat Mistral.³ L'endemà de la festa, en una recepció en honor dels forasters que se celebrà a l'Ateneu, Mossèn Cinto fou presentat a Mistral per Víctor Balaguer.⁴ Collell, en un article de 1930, rememorava així l'escena: «Véurel ab sa indumentaria característica d'estudiant-pagès ab sa barretina, en Balaguer, y presentar-lo a n'en Mistral, fou cosa d'un moment que feya l'efecte de una escena preparada. Y no ho era pas. En Balaguer lo presentà a Mistral com un pagès autèntich de la Plana de Vich que feya versos; y aleshores el gran capoulié li tocà'l front dientli: *Verdaguer il faut être fier*; y no veyenthi en aquell minyó no mes que un humil xafaterrossos, li va dir que "no havia de fer cas de la lluminaria de la gran ciutat, y que li parlaria més al cor la llumeneta de la llàntia de la iglesia de son poble". Quan després tornant cap a la casa dels Srs. de Picó (Portaferrissa) volguí portarlo allà pels volts de la Catedral pera que se revingués de la forta emoció rebuda, ell me deya que li semblava que en Mistral l'havia renyat. D'això vingué aquella dita del *Tu Marcellus eris*, y se'n tornà content y més animós que may a les aules del Seminari.»⁵

El relat de Collell ve a aclarir un dels aspectes del primer encontre entre els dos poetes que la tradició ha convertit en un error reiteradament repetit en les biografies de Verdaguer: el del famós *Tu Marcellus eris!*, la salutació profètica que suposadament hauria pronunciat Mistral. En la versió que ara dona Collell —que no coincideix amb la que havia donat en ocasions anteriors en parlar d'aquella trobada— es clarifica que els mots mistralians foren uns altres. De fet, tota l'escena pintada per Collell en el text citat suara té un aire molt més versemblant que no pas la de l'*Epístola biogràfica*,⁶ que fou un dels orígens del tòpic. Però el primer responsable de l'error fou Menéndez Pelayo en l'article on comenta l'aparició de la segona edició de *L'Atlàntida*.⁷ El polígraf de Santander confon l'aparició de Verdaguer en el moment de recollir els premis de 1865 amb la presentació del nostre poeta a Mistral a

l'Ateneu Barcelonès el 1868: «*Mistral lo ha referido en la carta con que felicitó a Verdaguer. Era en unos juegos florales; los poetas mas ilustres de Cataluña y de Provenza estaban allí congregados; presentóse en el magnifico salón de la Lonja un joven estudiante del Llano de Vich, que ostentaba aún en su cabeza la morada barretina y leyó unos versos que entusiasmaron al concurso. Tu Marcellus eris, parecian decir todos, y no era el último entre ellos el autor de Mireya y de Calendau.*»⁸ La confusió de Menéndez la recollí el vigatà Francesc Rierola, responsable de la primera biografia del poeta de Folgueroles, publicada el 1886, on recreà l'escena de l'encontre amb aquests termes: «*Yo no sé lo que vería Mistral en las poesias del joven estudiante, no sé qué súbito rayo de luz fulguró en la mente del gran poeta, que lleno de entusiasmo mientras estrechaba la mano del joven en un arranque de calurosa inspiración le dirigió estas palabras: «—Tu Marcellus eris!» Tú eres la esperanza de la poesía que renace. Mistral tenía razón (...).*»⁹ Per més visió profètica que tingués Mistral i per més que Verdaguer li fos presentat com a un jove valor, costa de creure que dediqués tan elogioses paraules a un poeta que havia guanyat només premis secundaris en els Jocs de 1865 i 1866, que havia fracassat en els de 1868 —l'any de l'encontre—, que no tenia cap obra publicada i que, per més simpaties que despertés, el seu futur com a literat no deixava de ser aleshores una incògnita. Cal recordar que la sentència llatina, que prové de l'*Eneida* (cant VI, v. 883), significa en l'obra de Virgili «promesa que no es realitzarà», però que el seu sentit fou reconvertit per Lamartine quan la usà per consagrar Mistral com a gran poeta en comentar l'aparició de *Mirèio*.¹⁰ I Mistral —actuant com a nou Lamartine— l'aplicà a Verdaguer arran de la publicació de *L'Atlàntida*, en una carta del 18 de juliol de 1877 —la primera que coneixem de l'epistolari entre ambdós, escrita com a resposta a la tramesa de *L'Atlàntida* per part de Verdaguer—, que fou àmpliament divulgada per la premsa i que el poeta de Folgueroles introduí en el pròleg de la segona edició de la seva epopeia el 1878.¹¹ De la mala interpretació del context on es troba la frase, en sorgí l'ús abusiu que en van fer els primers biògrafs de Verdaguer i alguns comentaristes de la seva obra i que ha arribat fins avui.

Des d'aquell encontre de 1868 fins a l'aparició de *L'Atlàntida* —que, recordem, Verdaguer va trametre a Mistral i va motivar la carta suara esmentada— no ens consta que hi hagués cap relació epistolar o personal entre els dos escriptors. Però a partir de 1877, s'inicià una relació que ja no es trencaria fins a la mort de Verdaguer i de la qual en són bon testimoni les cartes de Mistral ja publicades a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* i les set que ara donem a conèixer. El poeta de Mallana va actuar com a propagandista de Verdaguer a França i a ell deu el poeta català bona part de la favorable recepció que allà va tenir la seva obra.¹² D'altra banda, quant a la influència directa de l'obra de Mistral en la producció de Verdaguer, és sabut que l'única font mistraliana directa d'un poema de Verdaguer és la de la jovenívola *Amors d'en Jordi i na Guideta* (publicat pòstumament), tot i que s'ha dit, però no estudiat, que hi podria haver influències en la poesia

juvenil (en bona part encara inèdita) i Manuel de Montoliu cregué trobar-ne alguna en el *Canigó*.¹³

L'any 1884, en ocasió de passar Verdaguer per París en el seu llarg periple europeu d'aquell any, es retrobà amb Mistral. Aquellencontre fou molt plaent a Mossèn Cinto, que ens n'ha deixat una llarga i viva relació en el dietari d'aquella excursió, publicada a *Excursions i viatges* (anotació del 5 de juny). En ella, a banda de recordar la trobada de Barcelona de 1868 —i sense esmentar-hi per res el *Tu Marcellus eris!*—, mostra la seva admiració per Mistral, en destaca les qualitats i fa palès el seu agraïment. En aquestencontre l'autor de *Nerto* li devia fer conèixer la resposta positiva a la demanda de Verdaguer, de traduir aquesta obra, que li havia fet en la carta del 10 de maig de 1884 —la núm. 3 de les que publiquem—, la resposta de la qual no va poder llegir fins que no retornà a Barcelona.¹⁴ La traducció, en prosa, aparegué a principis de juny de 1885¹⁵ i es troba envoltada d'alguns problemes. Deixant a banda el fet que sembla que hi va haver un intent de fer una edició bilingüe català-castellà,¹⁶ roman sense esclarir si la tasca fou realitzada per Verdaguer sol o bé ho fou en col·laboració amb el seu cosí Narcís Verdaguer i Callís, el nom del qual no surt esmentat en la publicació ni hi ha cap referència sobre el particular en l'epistolari verdaguerià. *L'Enciclopèdia Espasa*, en l'entrada corresponent a Verdaguer i Callís, conté una enigmàtica informació: «*Afirmase que contribuyó también muy directamente en la traducción del poema Nerto, de Mistral, traducción que figura entre las obras de mosén Jacinto Verdaguer, su pariente*». És difícil saber d'on procedeix la notícia, de la qual només hem pogut trobar una possible font en un article necrològic, anònim, aparegut a «La Veu de Catalunya» (publicació fundada per Verdaguer i Callís) del 12 d'abril de 1918: «No volem tocar sinó de passada un punt delicat, el de la paternitat de l'esplèndida traducció de "Nerto", que figura entre les obres de Mossèn Jacint Verdaguer. En realitat féu la traducció "Franar" —que aquest era el pseudònim d'En Verdaguer i altra eminent personalitat a ell íntimament unida—; Mossèn Verdaguer revisà l'original i n'assumí la responsabilitat davant el públic, per l'excessiva modèstia de "Franar"». El passatge conté un error evident: «Franar» —format a partir de FRA[ncesca Bonnemaison] i NAR[cís Verdaguer i Callís]— fou usat pel matrimoni en diverses obres literàries —entre elles algunes traduccions de l'occità—, però el 1885 la seva futura esposa tenia només tretze anys! i el pseudònim no l'utilitzaren fins després del casament (1893). Però a banda d'aquest lapsus, la resta de les afirmacions, pel moment i el lloc on aparegueren, plantegen un interrogant de mal resoldre que no podem fer més que deixar apuntat aquí, bo i esperant que investigacions futures el puguin desvetllar.¹⁷

No tenim constància que Verdaguer i Mistral tornessin a trobar-se personalment. Les cartes conservades d'ambdós indiquen que continuaren en contacte fins a la mort de Verdaguer, sobretot trametent-se les obres que publicaven l'un i l'altre. En la dècada dels 90, però, aquesta relació, tot i mantenir-se, sembla disminuir i fins les cartes són molt més breus. En els anys més dramàtics de l'existència de Mossèn Cinto, Mistral donà diverses mostres de sim-

patia envers el nostre poeta, una de les quals fou sens dubte la traducció del «Cor d'illes gregues» de *L'Atlàntida*, a la qual fa referència la carta del 18 de maig de 1897, la núm. 7 de les que publiquem.

De la correspondència entre Verdaguer i Mistral, en els deu volums publicats fins avui per Casacuberta i Torrent n'hi ha 14 cartes, de les quals 12 són de Mistral i 2 de Verdaguer (aquestes darreres, conservades a la Biblioteca de Catalunya, ignorem com van retornar a Catalunya).¹⁸ Les set cartes que ara publiquem són totes de Verdaguer a Mistral i es corresponen a d'altres de ja publicades (la referència de les quals donem en el lloc corresponent). Pertanyen totes al Museon Mistral de Mallana i ens han estat facilitades pel Dr. Charles Galtier, conservador de l'esmentat museu i il·lustre escriptor en occità i francès, a qui ens complau de regraduar per la seva amabilitat. L'interès d'aquestes lletres, que abracen un període de quinze anys, resideix sobretot en el fet que ens informen sobre les relacions entre els dos màxims escriptors de Catalunya i Occitània en el segle XIX, alhora que ens permeten de completar l'epistolari creuat entre ambdós, tot i que hi manquen encara cartes de Verdaguer, que potser apareixeran en el futur.

Editem les cartes de Verdaguer respectant fidelment els originals, inclosa l'ortografia i la puntuació. Tan sols en un cas, que documentem en el lloc corresponent, hem esmenat el text verdaguerià. Hem acompanyat cada carta de l'anotació escaient.

Notes

1. Sobre aquesta estada, cf. A. BLADÉ DESUMVILA, *Felibres i catalans* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1964), ps. 32-33.

2. Per a aquest poema, cf. J. M. de CASACUBERTA, *Sobre la gènesi de «L'Atlàntida»*, recollit a *Estudis sobre Verdaguer* (Vic-Barcelona, EUMO/Barcino/IEC, 1986), ps. 118-122; també J. M. SOLÀ i CAMPS; *Del «Colom» a «L'Atlàntida»*, dins *Jacint Verdaguer en el centenari de «L'Atlàntida»* (Barcelona, Nadala de la Fundació Carulla-Font, 1977), p. 52 i ss.

3. Jaume COLLELL, a *Del meu fadrinatge* (Vic, Gazeta de Vich, 1920), p. 89, reporta que Verdaguer volia anar a «bastonejar» a Víctor Balaguer, que era el president dels Jocs.

4. Cf. la carta de Verdaguer a Balaguer on recorda el fet, a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III (Barcelona, Barcino, 1971), ps. 122-123.

5. *Mistral y Verdaguer (II)*, «Gazeta de Vich», núm. 3742 (28 de juny de 1930), p. 2. Francesc Romani i Puigdengoles, un dels testimonis de l'escena, la descriu així: «Esdevingué que a la festa dels Jochs Florals... hi assistí lo gran poeta Mistral, acompanyat d'altres il·lustres de Provença. La presència a l'Ateneu de tan insignes hostes omplia la casa de concurrents y devots de les lletres patries; jo era un d'ells. En la sala de aquella casa hi comparegué cap al tart l'Aguiló acompanyant al novell poeta, per ferne presentació a Mistral, qui ansiava conerxo. L'estudiant Verdaguer, al esser presentat, anava

ab la barretina doblegada sobre el bras a tall de pagés, lo cap inclinat y los ulls plens de modestia... Al veurelo, Mistral se redressá, se revestí de certa solemnitat, y ab to profètic li doná ab la ma estesa un cop al front, dientli: "Alça aquest front destinat a dar jorns de gloria a ta patria". Tots los qui presenciarem l'acte, nos sentírem viuament impressionats; al nostre bon amich Aguiló li espurnejaven los ulls de goig.» (dins revista «Montserrat», juny-juliol de 1920, reproduït per CASACUBERTA, *op. cit. supra*, ps. 122-123, n. 82).

6. L'*Epístola biogràfica* aparegué l'any 1887 com a pròleg de l'edició catalana i francesa de *L'Atlàntida* feta pel rossellonès Justí Pepratx; fou reproduïda per «La Il·lustració Catalana», núm. 197 (30 de setembre de 1888). Recentment ha estat reeditada per Ricard TORRENTS a l'«Anuari Verdaguier 1986» (1987), ps. 231-242. Col·lell sintetitzava així l'encontre dels dos poetes: «No hagué de penedir-se l'estudiant de Vic d'haver assistit a la festa. Aleshores fou quan lo Mistral pronunciá lo *Tu Marcellus eris*, i Déu sap la gran influència que havia d'exercir en l'ànima del jove poeta aquella escena de l'Ateneu Barcelonès, quan, prenent per la mà l'immortal cantor de *Mireia* al futur cantor de *L'Atlàntida*, posant-lo al mig de la roda dels insignes lletrats que havien assistit a la vetllada, li signá el front i li dirigí paraules d'afectuosos encoratjament i elogi que sonaren al cor de tothom com una predicció de bonaventura» (ed. de R. TORRENTS, cit., pg. 238).

7. «El Fénix» (Madrid), 17 de març de 1879; cf. *infra* n. 8.

8. Citem per *La Atlàntida*, de Verdaguier, dins *Estudios y discursos de crítica histórica y literaria*, V (Edició nacional de las obras completas de Menéndez Pelayo, X), Santander, CSIC, 1942, p. 189.

9. *D. Jacinto Verdaguier*, «La Hormiga de Oro», III, núm. 10 (1a. setmana de març de 1886), ps. 150-154.

10. Lamartine apostrofava així Mistral: «*Oui, ton poème épique est un chef-d'oeuvre; je dirait plus, il n'est pas de l'Occident, il est de l'Orient; on dirait que, pendant la nuit, une île de l'Arxipel, une flottante Délos s'est détachée de son groupe d'îles grecques ou tioniennes, et qu'elle est venue sans bruit s'annexer au continent de la Provence embaumée, apportant avec elle un de ces chantages divins de la famille des Mélési-gènes. Sois le bienvenue parmi les chantages de nos climats! Tu es d'un autre ciel et d'une autre langue, mais tu as apporté avec toi ton climat, ta langue et ton ciel! Nous ne te demandons pas d'où tu viens ni qui tu es: Tu Marcellus eris!*» (del *Cours familier de Littérature*, 40e Entretien, 1859) (reproduït per Mario CASELLA, *Saggi di letteratura provenzale e catalana*, Bari, Adriatica Editrice, 1966, p. 132).

11. Sobre la difusió d'aquesta carta, cf. Pere FARRÉS i Ramon PINYOL, «Introducció» a l'edició de l'*Essai sur «L'Atlantide»*, de Tolrà de Bordas, en aquest mateix núm. de l'«Anuari Verdaguier». La carta ha estat reproduïda en totes les edicions de l'epopeia a partir de 1878; la recull també l'*Epistolari de Jacint Verdaguier*, II (Barcelona, Barcino, 1967), ps. 27-30.

12. Cf. el treball de Farrés i Pinyol citat en la n. ant.

13. Sobre aquesta qüestió, Ramon ARAMON i SERRA, *Mirèio a Catalunya*, dins *Actes et Mémoires du IIe Congrès International de Langue et Littérature du Midi de la France* (Aix, 2-8 Septembre 1958), p. 300.

14. Cf. les nostres notes a aquesta carta.

15. Cf. la carta de Verdaguier a Mistral del 5 de juny de 1885, reproduïda a *Epistolari de Jacint Verdaguier*, IV (Barcelona, Barcino, 1974), ps. 252-254.

16. Segons es reporta en la carta cit. en la n. ant. i en la de 30 de juny de 1884, transcrita en el mateix vol., ps. 157-160. La traducció castellana l'havia de fer José Ma.

González Contreras, però Verdaguer, en la carta suara esmentada del 5 de juny, comunicava a Mistral que no havia vist «ni una pàgina» d'aquesta traducció i que tampoc no coneixia cap obra d'aquest personatge, per la qual cosa havia cregut millor estampar la seva «tota sola». En una carta inèdita de González Contreras a Verdaguer del 8 de març de 1886, aquest desconegut traductor castellà encara no havia enllestit del tot la feina: «*Estoy ya á punto de terminar mi traducción castellana del Nerto que ha de ser ilustrada por el amigo Apeles Mestres y que probablemente verá la luz muy pronto formando un tomo de la Biblioteca de Arte y Letras*» (Fons Verdaguer Panadès, carta 671.2). Ignorem si aquesta versió arribà a sortir mai publicada.

17. No aporten cap clarícia al respecte els escassos i molt fragmentaris treballs biogràfics sobre Narcís Verdaguer ni els dedicats a la seva muller.

18. Les cartes de Mistral, reproduïdes en els volums de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, són les n.ºs. 109, 146, 187 (vol. II), 301 (vol. III), 460, 491, 519, 586 (vol. V), 604, 629, 726 (vol. VI) i 928 (vol. VIII); les de Verdaguer porten els n.ºs. 403 i 455 (vol. IV). Se'n conserva també una de la muller de Mistral, la n.º. 734 (vol. VII).

1

Barcelona, 10 abril 1882

+

Estimadíssim mestre y amich:¹

Que agradable m'es estada, en los darrers dies de la ja passada setmana del dol y de la tristesa² vostra hermosíssima carta. La he llegida deu vegades y donada á llegir á mos amichs, admiradors vostres, y tots m'en donan la mes afectuosa enhorabona.

Quan m'alegro de que us agraden tant mos Idilis,³ eixes pobres flors boscanes cullides en los ultims temps de mon fadrinatge y en los primers de ma vida sacerdotal, la meytat en l'hort del mas Tona de Riudeperes, hont estiguí ls millors anys de ma vida y l'altra meytat en lo jardinet de la Rectoria de Vinyolas hont estiguí de vicari.⁴

Mes vostre cor es molt mes gran y á la vostra benevolencia y no al oripell de mos versos dech les falagueres frases que ls dedicau.⁵

Grans merces per esta lletra y per la que heu enviada al també benevol crítich de ma afortunada Atlántida, Monsenyor Tolrá.⁶

Me diheu que cante, curta es ma inspiració mes aniré cantant, mentres Deu ho vulla, seguint humil y de lluny vostre lluminós exemple.

Ara poso al taler⁷ (trigaré encara deixarho saber) una llegenda sobre Canigó.⁸ Son principal protagonista es lo compte Guifre de Cerdanya, que segons diuen les cròniques, vers l'any 1000 matá un seu nebot, fil de Tallaferro, compte de Besalú, per haver entrat avans d'hora en batalla ab los moros, y en expiació de son crim fundá lo monastir de Canigó.⁹

Los monjos, las encantades, la historia y la geografia d'aquest rich tros del Pirineu me donan mes fil del que necessito per teixir una humil llegenda.

Si m poguesseu vos deixar la lira una temporada, podria esperar quelcom de bo, ara sols espero, ab la ajuda de Deu, portar una garba de versos en l era de la literatura patria.

Manaume, Ilustre Mestre, y disposau sempre de vostre deixeble y amich que de cor vos estima.

Jacinto Verdaguer, Pbre
v./c. Canuda 14 -2
[Barcelona]

1. Amb aquesta carta Verdaguer respon a la que li havia tramès Mistral el 3 d'abril de 1882, reproduïda a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III (Barcelona, Barcino, 1971), ps. 202-203.

2. La Setmana Santa.

3. En la carta de Mistral esmentada en la nostra n. 1, el poeta provençal acusa rebut de la segona edició dels *Idillis i cants místics* (1882), als quals dedica grans elogis. Verdaguer ja li havia tramès el 1879 la primera edició del llibre, que Mistral agrai en una breu carta de primers de maig d'aquell any, transcrita a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, II (Barcelona, Barcino, 1967), ps. 156-157.

4. Els poemes dels *Idillis*, tot i que en llur majoria no van datats, foren efectivament escrits en part en els anys 1866-1874, quan Verdaguer residí a Can Tona i a Vinyoles d'Orís; hi ha, no obstant això, algunes composicions posteriors i, a més, en la segona edició n'hi inclogué algunes d'escrites en els anys 1880-1882.

5. La carta de Mistral és, en efecte, remarcablement elogiosa.

6. És reproduïda a *Epistolari*, III, citat *supra*, ps. 270-271. A l'Arxiu Verdaguer Panadès, important fons de lletres inèdites adreçades a Verdaguer, hi ha una còpia autògrafa de Tolrà de la carta de Mistral, classificada amb el núm. 242.3, la qual, d'altra banda, ja havia estat publicada en francès a «Le Midi Littéraire» del 6 d'abril de 1882 i, traduïda al català, a «La Veu del Montserrat» de l'1 d'abril. Sobre aquest fons de correspondència, cf. l'article de Ricard Torrents que es publica en aquest mateix número de l'«Anuari Verdaguer 1989», número en el qual també es reproduïx íntegrament l'estudi sobre *L'Atlàntida* a què es refereix Verdaguer.

7. teler: ms. taler.

8. Malgrat aquesta afirmació, el poema canigonenc ja havia estat començat un parell d'anys abans; sobre aquesta qüestió, cf. Ricard Torrents, *Contribució a l'estudi de la gènesi de «Canigó»*, «Anuari Verdaguer 1987» (1988), ps. 71-98.

9. Com és sabut, en el poema verdaguerià la mort de Gentil, el nebot de Tallafarro, no s'esdevé «per haver entrat avans d'hora en batalla ab los moros», sinó al contrari. La font de la llegenda, tal com la resumeix Verdaguer en la carta, sembla que procedeix de la versió que dona Pere Tomich en les *Històries e conquestes dels reys d'Aragó e comtes de Barcelona* (1438).

Vich, 11 setembre 1883

+

Estimadíssim mestre y amich:

Mon viatge a alguns santuaris del Pirineu¹ m'ha fet rebre tart la esquila mortuoria de sa bona mare, que Deu tinga al cel.

Ahí vespre la rebí y abuy he celebrada la santa missa en sufragi de la seva ànima, y en les que celebre desde abuy y en mes pobres oracions no m'oblidaré de la mare del Cantor de Mireyo.

Deu que deu haverla rebuda en sa santa Glòria, vesse en lo cor de V. lo balsam amorós y dolcíssim dels seus celestials consols y fassa que ab ella tots allà dalt pugam véurens quan hora sia.

Dispose V. sempre d eix seu deixeble, admirador y amich que de cor l'estima,

Jacinto Verdaguer Pbre

1. La llarga excursió estival de 1883 a través de tot el Pirineu català, començada els primers dies de juliol, acabà a Vic el 10 de setembre (cf. Josep M. de Casacuberta, *Estudis sobre Verdaguer*, Vic, EUMO/Barcino/IEC, 1986, ps. 179-208).

Barcelona, 10 maig 1884

+

Mon estimat Mestre y dolcíssim amich:

A las vostras repetidas y per mi tan llausengeras mostrars de inmerescuda estimació, he pensat moltas vegadas com podría correspondre, y avuy que se m'ofereix ocasió plasent, vinch á demanarli lo seu beneplacit.

Acabo de veure y admirar la vostra Nerto,¹ fruyt madur d una imaginació que l sol de Provensa escalfa y d un cor creyent que l sol de la fe cada jorn mes vivifica.²

Encara que incapas mon enginy per seguir vostra sublime volada, he pensat en assajar la traducció de la *Nouvelle* y si vos plau mon intent, espero mereixer vostra aprobació y permis, que seran per mi eficas estímuls per emprendre y portar á bon terme la obra.

Confiant en la resposta afirmativa,³ us dono ja per endavant las gracias, y desitjantvos salut perfeta, tinch l'honor de repetirme mon amat mestre,

vostre s. s. y a.
Jacinto Verdaguer Pbre

1. Per a les circumstàncies que envolten la traducció d'aquest poema, cf. la nostra nostra introducció. L'obra aparegué a principis de juny de 1885 (cf. la carta de Verdaguer a Mistral del dia 5 d'aquest mes, reproduïda a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV, Barcelona, Barcino, 1974, ps. 252-254).

2. Aquest paràgraf sembla una aHusió tant al contingut de *Nerto* com al pròleg que hi posà Mistral. En l'anotació del 5 de juny de 1884, que correspon a l'estada a París on es trobà amb Mistral, Verdaguer fa els següents comentaris a propòsit de *Nerto*: «La *Nerto*, que és obra d'un verdader creient, va precedida d'un pròleg que és una verdadera professió de fe. Anant, doncs, a publicar en la corrompuda i descreguda París aqueixa obra, hi ha anat a plantar una bandera, que és la nostra, i, ¡cosa rara!, no ha sigut apedregat, ni xiulat, com era de témer, sinó aplaudit amb entusiasme; i no per catòlics i provençals solament, sinó per gent de totes maneres de pensar, des d'alguns rectors de seminari, que ens consta l'han felicitat, fins a periodistes i escriptors que no creuen en res d'aquest món ni de l'altre». (citem per J. VERDAGUER, *Viatges*, edició de Narcís GAROLERA, Barcelona, Edicions 62, 1986, p.115).

3. Mistral respongué a la carta el dia 15 d'aquell mateix mes (cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV, Barcelona, Barcino, 1974, ps. 142-143), però Verdaguer es trobava aleshores de viatge per Europa i no degué llegir-la fins al seu retorn a Barcelona. Ambdós poetes, però, es trobaren personalment a París a principis de juny i en aquestencontre Mistral ja li devia comunicar el seu permís per traduir *Nerto*. Sobre aquestencontre, cf. el que en diu Verdaguer a *Excursions i viatges*.

4

Barcelona, 5 novembre 1885

+

Mon ilustre y estimat amich:

L'escriptor italià Luigi Sunyer me prega que us demane si heu rebuda sa traducció bellíssima de la Atlàntida.¹

Que bonica ha sigut vostra anada Ginebra! Si jo us hi hagués trobat l'any passat navegant per aquell blavós estany!²

Per Ninou vos enviaré si a Deu plau, ma llegenda Canigó.³ Si us agrada á vos ja'n tinch prou.

Mos respectes á Madame Mistral.

Manau y disposau de vostre afectuós amich y humil deixeble felibrench,

Jacinto Verdaguer Pbre

1. La resposta de Mistral és del 19 de novembre i amb ella hi acompanyà una carta per a Sunyer, del qual diu que no té l'adreça, a fi que Verdaguer la hi fes arribar (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, V, Barcelona, Barcino, 1977, ps. 61-62).

Luigi Sunyer (1832-1909), escriptor italià fill de pare barceloní, publicà la seva traducció de *L'Atlàntida* el 1885, de la qual, però, ja n'havia donat a conèixer l'any abans una part a la revista romana «*Fanfulla della Domenica*».

2. Verdaguer sojornà a Ginebra el 14 de maig de 1884, segons la relació que fa a *Excursions i viatges*.

3. *Canigó* aparegué els darrers dies de 1885, encara que amb la data de 1886. Mistral ja acusa rebut de l'obra el 14 de gener de 1886 i en fa un gran elogi (cf. *Epistolari*, V, cit. *supra*, ps. 99-100).

5

Barna., 22 nove^c 1886

+

Mestre y amich:

A vos que sou lo cimeral del arbre glorios del Felibrige, cal donarvos lo pessam per lo brot que n'acaba de caure, tallat per la destal de la mort.

Deu tinga en sa gloria al gran Aubanel, lo Petrarca de Provensa.¹

Ensemps que ell en Provensa morí en Tarragona lo poeta Morera² y is felibres d'assí los hem ofert una missa (que tingui l'plaher de celebrar)³ á dos germans: los deu agradar fins compartirse'ls sufragis.

Veli aquí una flor de Terra Santa, *Gota de sanch*, tal volta en recordansa de la que hi vessá Nostre Senyor. La acompanyo d'unes senzilles reliquies⁴ per Madame Mistral si us plau oferirles hi ab mos afectuosos respectes.⁵

La estada en Terra Santa no m deixá recordar á mos companys de Felibrige la reunió de santa Estrella.⁶

Aquest any presidirá nostres Jochs Florals mossen Collell, qui tal volta 'ls aixecará un xich de sa decadencia.⁷

Vos abraço y m repetesch vostre deixeble y amich.⁸

Jacinto Verdaguer Pbre

1. Teodor Aubanel (1829-1886), escriptor i editor, una de les figures més destacades de la literatura occitana vuitcentista, qualificat de «Petrarca» i de «Musset» de Provença. Sobre la seva influència en la literatura catalana, cf. el documentat estudi de Ramon Aramon i Serra, *Notes et matériaux pour l'étude d'Aubanel en Catalogne*, «Revue de Langue et Littérature Provençales», 5-6 (1960), ps. 147-192.

2. Francesc Morera (1826-1886), conegut amb el pseudònim de «Lo Cantor del Francolí», poeta, dramaturg, periodista i polític tarragoní.

3. Verdaguer envià a Mistral un retall del «Diario de Barcelona», conservat juntament amb la present carta, on es reportava la celebració de la missa citada.

4. Com és sabut, Verdaguer portà del viatge a Palestina gran quantitat de records i de relíquies, que repartí entre les seves amistats (sobre aquesta qüestió, cf. *Epistolari*, V, cit. *supra*, p. 158, n. 2). La flor que anomena *Gota de sanch* és esmentada en narrar la seva estada a Emmaús en el *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*: «Les flors que hi trobo conegudes son: la reyna de totes, la rosa, l'encesa rosella, la primavera, lo clavell, l'arbret, lo gojat y l'adonis, que aci anomenen *gota de sanch*, potser per haverla beguda adorant los peus sangonosos de nostre Salvador!» (*Obres completes de Jacint Verdaguer. Edició popular*, IX, Barcelona, Il·lustració Catalana, s. a., p. 71). Més endavant, Verdaguer va voler conèixer el nom científic de l'adonis i es va adreçar al seu company de viatge a Palestina, el naturalista Jaume Almera, el qual en carta del 13 de desembre de 1893 li comunica que és l'*autumnalis* i que li ha costat de trobar (cf. *Epistolari*, VIII, Barcelona, Barcino, 1984, p. 152).

5. Verdaguer va conèixer la muller de Mistral en ocasió de la trobada d'ambdós escriptors a París a principis de juny de 1884. Val a dir que el poeta provençal es trobava a la capital francesa en viatge de noces. Com ja hem dit en la n. 21 de la nostra introducció, es conserva un carta de la muller de Mistral adreçada a Verdaguer.

6. El viatge de Verdaguer a Palestina i Egipte durà de l'1 d'abril al 4 de juny. La reunió anyal del Felibritge se celebrava el 21 de maig, diada de santa Estrella, a la qual tenien per patrona els felibres.

7. Referència poc clara, potser al·lusiva al fet que l'any 1886 els Jocs Florals estigueren presidits per Valentí Almirall.

8. Mistral respongué aquesta carta amb una altra del 20 de desembre (*Epistolari*, V, cit. *supra*, ps. 211-212).

6

[Barcelona] 26, octubre, 90

Mon dols amich y mestre.

D'ensá que he rebut vostre grandios poema dramatic *La Reino Jano*,¹ cada matí he fet pensament de dirne quelcom en algun periodich y sempre he arribat al vespre sense poderho fer.

En mi han lluytat molts anys lo sacerdot y l poeta y aquest ha quedat vensut. Me quedan pocs instants per la lira que he penjat en l altar de la Verge de Montserrat.²

Parlaran, donchs, de vostra gran obra Mossen Collell, si pot, puix segueix sempre malalt,³ ó mon cosí Narcís Verdaguer.⁴

Mentrestant rebeu ó ilustre mestre lo tribut de admiració del deixeble que mes vos estima y del amich que mes vos anyora.

Jacinto Verdaguer Pbre

1. *La reina Joana*, tragèdia en cinc actes i en vers, fou editada a París el 1890. Mistral, en carta a Verdaguer del 19 de novembre de 1885, ja li havia comunicat que estava escrivint aquesta obra: «Je terminerai cet hiver un drame provençal sur la reine Jeanne» (*Epistolari*, V, cit. *supra*, p. 61).

2. Aquest segon paràgraf de la carta recorda expressions d'altres lletres de la mateixa època, com ara la del 2 de setembre d'aquell any adreçada al pintor Joaquim Vayreda: «Altres estius governava en mi l poeta, aquest governa l capellà; y en cástich d'haver volat y papellonejat tant altres anys, l'ha volgut tenir aqui lligat y encadenat al peu de Monjuich» (*Epistolari*, VII, Barcelona, Barcino, 1983, pàg. 134). Cal recordar que en aquest moment Verdaguer havia abandonat molt les seves tasques literàries i que es trobava immers en les pràctiques piadoses i dedicat als exorcismes, activitats que constitueixen el prelude del drama que esclatarà a mitjan dècada dels 90. Verdaguer sembla recordar aquestes paraules en una carta posterior, del 23 d'abril de 1897, adreçada també a Mistral: «Fa alguns anys vos escribia jo que, indecis entre la poesia y la caritat, me decidia per aquesta, oblidant que la poesia, sobre tot la que he festejada mes, també es caritat» (*Epistolari*, X, Barcelona, Barcino, 1987, ps. 97-98).

3. Collell, malalt des del març de 1888, no havia parat de fer estades a balnearis, viatges per mar i fins un llarg sojorn a les Canàries tot cercant remei als seus mals, que no l'abandonarien fins uns anys més tard i que li privaven de dedicar-se a activitats intel·lectuals (cf. Jaume Collell, *Efemèrides dels meus 50 anys de sacerdoti*, Vic, Gazeta de Vich, 1938 [1939 i 1986], p. 67 i ss.).

4. Narcís Verdaguer i Callís, amb la carrera de dret acabada, es dedicava ja a la política, però també al periodisme i era col·laborador assidu de «La Veu del Montserrat».

7

Barcelona, 18 maig 97

J. M. J.¹

M. Federich Mistral.

Mon dols y bon amich:

M ha umplert d'alegria la seva inspirada traduccio de mon Chor d'illes gregues,² que per cert no podia sortir mes oportunament, tant per los pobres grechs com per mi.³ N hem honrades les planes de l'Atlántida.⁴

Li n dona les gracies ab tot lo cor son dexeble y amich

Jacinto Verdaguer Pre
Barcelona
Carrer d Arago 271

1. Aquestes sigles, corresponents a «Jesús-Maria-Josep», són molt freqüents en les cartes i en els manuscrits verdaguerians durant la dècada dels 90.

2. Aparegué a la revista mistralenca «L'Aiòli» (maig 1897), d'Avinyó, amb l'original acarat i amb una nota elogiosa sobre el poema verdaguerià. En carta a Justí Pepratx del 9 de maig, Verdaguer es referia a aquesta versió mistralenca: «¿Ha vist V. la traducció del *Chor d'illes gregues* per Mistral? N'estich molt agarhit y contentíssim.» (*Epistolari*, X, cit. *supra*, p. 110). El *Chor d'illes gregues* constitueix el cant setè de *L'Atlàntida* i fou introduït per Verdaguer en la 2a. edició, bilingüe, del poema (1878). Ja aleshores Mistral havia manifestat el seu entusiasme per aquest nou cant: «*J'ai lu avec le plus vif plaisir le Choeur des îles grecques, que vous avez ajouté à votre poème. C'est une idée tres-hereseuse, et cette blanche apparition de l'immortelle poésie grecque complète parfaitement votre épopée herculéenne et s'harmonise très-gracieusement avec les gigantesques épisodes de votre création. Bravo, félibre!*» (*Epistolari*, II, Barcelona, Barcino, 1967, ps. 90-91).

3. La situació de Creta i la pròpia de Verdaguer —que ja portava gairebé dos anys de suspensió a *divinis* i, doncs, es trobava al bell mig del seu drama personal, que no es resoldria fins al febrer de 1898— expliquen aquestes paraules del poeta. No sabem si la traducció per Mistral del *Chor d'illes gregues* obeí a la necessitat de donar una satisfacció a Verdaguer, que el 23 d'abril d'aquell any li havia escrit en to patètic una carta on li resumia els seus problemes (cf. *Epistolari*, X, cit. *supra*, ps. 97-98). O si bé, pel contrari i potser complementàriament, responia al compromís de Mistral amb la causa grega originat pels afers de Creta, on el 1897 havia rebrotat la permanent sublevació dels hel·lens per lliurar-se del jou turc i integrar-se a Grècia. El conflicte cretenc tingué una enorme repercussió internacional i Mistral, com a mostra de solidaritat, compongué un *Inne Gregau* —recollit després a *Lis oulivado*—, datat del 23 de febrer de 1897, acollit amb fervor pels grecs i traduït pel gran poeta hel·lènic Kostís Palamás, que «*valut à son auteur quelque tracasseries policières*» (Robert Lafont, *Mistral ou l'illusion*, París, Plon, 1954, p. 318). Aquests problemes policials s'expliquen si tenim en compte que França i altres potències europees jugaven a favor de Turquia i contra els intents de Grècia d'annexionar-se Creta. A Catalunya la lluita dels cretencs tingué també un ampli ressò i motivà el famós *Missatge a S. M. Jordi I, rei dels hel·lens*, inspirat per Antoni Rubió i Lluch i impulsat per la Unió Catalanista, que originà una irada reacció del govern de Madrid i aldarulls (ja manifestació de les barretines, entre d'altres) durant molts mesos a Catalunya (cf. Jordi Llorens i Vila, *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1885-1901)*, Barcelona, R. Dalmau, 1988, ps. 56-62; el text del *Missatge* es pot trobar a Félix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme català*, III, Edicions Catalanes de París, 1975, ps. 154-158).